

**Боривоје Милошевић, Бањалука у борби за ослобођење и
уједињење: Поводом једног вијека од завршетка Првог свјетског
рата, Архив Републике Српске [и] Удружење архивских
радника Републике Српске, Бања Лука 2018, страна 101**

Јубилеји обавезују, поготово они велики, округли. Тако је размишљао и историчар доцент др Боривоје Милошевић са Филозофског факултета у Бањој Луци, те је сачинио књигу о три догађаја из згуснуте локалне и националне историје концем 1918. године, а поводом њихове стогодишњице. Ријеч је о уласку српске војске у Бању Луку 21. новембра, потом, доношењу "Бањалучке прокламације" о присаједињењу Босне и Херцеговине Краљевини Србији шест дана касније и, коначно, проглашењу Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1. децембра исте године.

Правећи шири, историјски оквир, Милошевић нас враћа до Видовдана 1914. године у Бањој Луци, веома пластично приказујући празничну атмосферу и слогу онодобних српских и хрватских сокола. Идила тог лијепог, прољетног дана је, као што је познато, прекинута вијешћу из Сарајева. Ипак, кључни догађај у историји града за Великог рата био је чувени Велеиздајнички процес, који је Бању Луку једно вријеме стављао у жижу европске јавности и дипломатске акције. Осим тог суђења, Милошевић се у овој ратној хроници града посебно осврће и на формирање и рад бањалучког одбора Народног вијећа, који је "током преврата радио сасвим аутономно у односу на Народну владу у Сарајеву"; управо то вијеће, на челу са протом Николом Костићем, донијело је 27. новембра 1918. године недовољно познату "Бањалучку прокламацију", којом је прогласило "директно сједињење са Србијом".

Иако је то за читаоца можда неочекивано, Милошевић свјесно помјера и горњу временску границу, јер као научник зна да су и посљедице интегралан дио теме, па прати и прилике након уједињења, приказујући прије свега политички живот, ставове локалних етничко-конфесионалних група, као и аграрно и друга горућа питања у новој заједници, водећи читаоца све до коначног конституисања државе Видовданским уставом 1921. године. Ослањајући се на прворазредне архивске документе, као и на онодобне тек основане листове, аутор приказује успостављање нове власти у Бањалучком и, донекле, Бихаћком округу, те реакције домаћег становништва на њу, као и озбиљне сукобе привремених народних органа у Сарајеву и Бањој Луци.

Како нам предочава Милошевић, одмах по уједињењу улиједило је оживљавање партијског живота у Бањој Луци и стварање Народне политичке организације јануара 1919. године. Она ће након свега неколико мјесеци бити угашена, а њено чланство апсорбоваће понајвише Народна радикална и Демократска странка, а ускоро ће се активирати и "земљорадници", социјалдемократе, те социјалисти, односно комунисти. Буран партијски живот и оштри страначки сукоби погоршаваће ионако ровите међунационалне и међуконфесионалне односе, а ако се томе дода да су, како пише Милошевић, већ с прољећа 1919. године забиљежене и прве радничке демонстрације, те окршаји са полицијом и хапшења, онда је јасно да су темељи нове државе и у Босанској Крајини били итекако климави. Приводећи крају ову штиво, Милошевић у кратким цртама скицира и главне актере, програме, интересе и дјеловања политичких партија на изборима за Уставотворну скупштину, чиме се и завршава "порођајна" фаза југословенске краљевине, као и ова вриједна монографија.

Повод за настанак ове публикације је, како смо рекли, свечарски, али то не ремети аутора да, са једне стране, пише сериозно, утемељено, политички непретенциозно, а са друге лијепо и питко. У свему томе Милошевић у темеље рада као арматуру уграђује документа Архива Републике Српске у Бањој Луци, Архива Босне и Херцеговине у Сарајеву, Архива Српске православне цркве у Београду, Хрватског државног архива у Загребу, те архива Завичајног музеја у Градишци. Чврсту јапију Милошевић налази и у десетак објављених извора и мемоара, шеснаест онодобних листова, те четрдесетак монографија, чланака и расправа. Коначно, текст је "анкерисан" са чак 239 фуснота, што му уз преостали научни апарат даје изузетну научну стаменост. Ваља казати и да публикација има сажетак на српском, енглеском, руском и њемачком језику, чиме постаје јасно да је она чињена са наумом да причу о Бањој Луци у Великом рату колико-толико приближи и читаоцима на далеким меридијанима.

Ако на крају додамо да су странице ове књиге украшене са преко двадесет вриједних фотографија и других илустрација, те да ова складна грађевина "закровљена" лијепим корицама са већ препознатиљивим дизајном који његују издавачи – Архив Републике Српске и Удружење архивских радника Републике Српске – као и да, како на почетку књиге стоји, споменути издавачи истим поводом спремају изложбу под истовјетним насловом, слободни смо устврдити да Милошевићева монографија у потпуности остварује свој циљ, а он је научно презентовање локалне историје а тиме и његовање културе сјећања на најбољи могући начин. Због свега реченог, држимо да је ће она бити занимљиво штиво свим радозналцима, али и сигурно полазиште будућим истраживачима, па и онима који ће у далекој будућности, надамо се, писати поводом неких нових јубилеја.